

STRESZCZENIE POPULARNONAUKOWE

Bóg na niebie, car na ziemi:

Władza imperialna i religijność chłopów w Królestwie Polskim, 1905-1915

Łukasz Kozuchowski (Uniwersytet Warszawski)

Celem projektu jest zbadanie, w jaki sposób imperialne władze rosyjskie rozgrywały kwestie religijne by wpływać na największą warstwę społeczną Królestwa Polskiego – chłopów. Z drugiej zaś strony, wzięta będzie pod uwagę podmiotowość samych mieszkańców wsi – to jak odnosili się do polityki rosyjskiej i jakie kroki wykonywali na styku spraw państwowych i religijnych. Lata 1905-1915 są pod tym względem szczególnie interesujące: Królestwo było wówczas w stanie wrzenia związanego z rewolucją 1905 roku i jej następstwami. Z jednej strony administracja zwiększała wówczas swoją kontrolę nad społeczeństwem, chcąc je skutecznie spacyfikować, z drugiej zaś – poluzowano cenzurę, a organizacje religijne otrzymały nieco większą niż wcześniej swobodę działania. Religia była obiektem bacznej uwagi carskich urzędników, a zarazem kluczowym elementem tożsamości chłopów, tak indywidualnej, jak i zbiorowej. W przypadku katolicyzmu stanowiła kość niezgody, a prawosławia – element spajający z imperialną ideologią. Wszystkie trzy główne religie wyznawane przez ówczesnych mieszkańców wsi – katolicyzm, prawosławie i mariawityzm – będą wzięte pod uwagę w ramach prac nad projektem. Kończącą cezurę wyznacza zaś wypchnięcie wojsk rosyjskich z Królestwa w trakcie I Wojny Światowej. Nowe – niemieckie i austro-węgierskie – władze okupacyjne znacząco różniły się podejściem do spraw religijnych od swoich poprzedników na terenie Kongresówki.

W celu realizacji projektu przeprowadzone zostaną badania w trzech rodzajach źródeł. Przede wszystkim – w dokumentach administracji rosyjskiej i hierarchii duchownych, które są obficie zachowane w polskich archiwach. Innym ważnym źródłem będą też listy czy pamiętniki samych chłopów czy też towarzyszących im duchownych różnych wyznań. Projekt weźmie też pod uwagę znaczny wówczas rynek prasy kierowanej do chłopów.

Znaczenie projektu wyraża się przede wszystkim w pozyskaniu wiedzy na temat chłopów – największej warstwy społecznej w ówczesnej Europie i na ziemiach polskich. Pomimo jej dziejowego znaczenia – wynikającego nie tylko z dominacji demograficznej – mieszkańcy wsi są bardzo rzadko obiektem zainteresowań historyków. Ważnym wkładem będzie też włączenie się w międzynarodowe debaty na temat historii religii i religijności, w których niestety perspektywa Europy Środkowo-Wschodniej bywa pomijana. Projekt wniesie też swój wkład w bardzo aktualną dyskusję na temat natury i narzędzi rosyjskiego imperializmu na przestrzeni dziejów. Rezultaty badań zostaną upowszechnione poprzez wygłaszanie referatów konferencyjnych oraz książkę, sumującą w jednym miejscu końcowe wnioski z dociekań.